

Историја књижних знакова

Александар Радовић
Библиотека Матице српске, Нови Сад
araddovic@yahoo.com

Мустеданагић, Лидија. *Прича о екслибрису*. Нови Сад: Музеј Војводине, Нови Сад, 2011.

У публикацији, објављеној поводом организовања изложбе *Прича о екслибрису* у Музеју Војводине у Новом Саду (децембар 2011 – фебруар 2012. године) на 54 стране детаљно је истражена историја знака „који није обична графика: формално он уз слику носи и запис“ како је записао Беноа Жино. Пажња је посвећена значењима, стилизовима и мотивима на екслибрисима, а поглавље изложбеног каталога који је штампан на српском и енглеском језику посвећено је и „испитивањима“ екслибриса на балканским просторима.

Све до касног XVIII века, тврди Лидија Мустеданагић, у књигама Ватиканске библиотеке могла се наћи претња екскомуницирањем. „Мера упозорења“ упућена је са штампаног или ручно израђеног листића „који се лепи на унутрашњу страну предњих корица књиге.“¹ Музејски саветник у Музеју Војводине у Новом Саду подсећа да најстарији познати екслибрис из Јапана датира из 1470. године. Међутим, већ је у библиотеци фараона Аменофиса III било означено „власништво над књигама“ тако што су емајлиране таблице биле везане за папирусе...

Мали мајстори (Kleinmeistern, 1500–1620. године), предвођени немачким ренесансним сликаром Албрехтом Дирером усавршили су форму књижних листића током ренесансе, када у Немачкој долази до повећања фондова приватних и јавних библиотека. Екслибрисе су најчешће, наводи Лидија Мустеданагић, израђивале занатлије–гравери, а књижни листићи су првобитно умножавани дрворезом и бакрорезом, затим акватинтом, калиграфском и другим техникама. Хералдички мотиви добијају на значају између XIII и XVI века, када припадници европских краљевских кућа наручују екслибрисе са вињетама и алегоријским приказима. Након Француске револуције, графички дизајн враћа се „неокласичним канонима“, а временом се јављају екслибриси са мотивима библиотека, пејзажа, глобуса и сунчаних сатова.

Термином „сликовни екслибриси“ Лидија Мустеданагић означава присуство визуелних мотива попут сове, прибора за цртање, цвећа и лептира на књижним знацима. Неки од њих припадају „тематском кругу“ *vanitas* који приказује лобање, труло воће, дим и пешчаник. Ауторка изложбе наводи да „ољуштен лимун заједно са морским плодовима био је, баш као и живот, атрактиван на поглед, али горког укуса.“²

Декоративни стил у изради екслибриса показују занатлије у самосталним радионицама у Британији. Од XVIII века расте „производња“ ових ликовних материјала, а најстарије *Ex Libris Society* настаје 1891. у Лондону. Данашња међународна федерација екслибрис друштва (FISAE) окупља графичаре и друге ликовне уметнике који креирају, прикупљају и изучавају графичке ознаке на књигама. Члан Организације је и *Екслибрис друштво Београд* које активно учествује у промоцијама екслибриса широм света.

У поглављу „Екслибрис код Јужних Словена“ Лидија Мустеданагић изучава историју, значења, стилове и мотиве са књижних знакова на балканским просторима. „Потреба да се на крају рукописа забележи име власника“³ остварена је на два српска средњовековна документа: *Мирослављевом јеванђељу* и *Карејском шийику* који је саставио Свети Сава на Светој Гори.

Историја српског знака власништва над књигама умногоме је неистражена, наводи ауторка изложбе из Музеја Војводине у Новом Саду. И поред тога, и у српским записима и натписима, на довољном броју примерака забележен је аутор књиге и онај ко му је посвету упутио.

Први аутор екслибриса у Војводини био је, током XVIII века, Захарије Орфелин. Андреј Хадиг, властелин из Футога, добио је 1763. године екслибрис од бакра, а Јохан Ернст Мансфелд је за новосадску породицу Ђурковић Сервијски израдио „хералдички екслибрис“ са натписом на латинском језику. Графички материјал који „повезује“ општу и историју уметности, цртеж и реч, поседовали су Сава Текелија (гумени печат), Петар II Петровић Његош и Библиотека Српске православне општине у Шибенику (1834).

Екслибриси дворских библиотека Обреновића и Карађорђевића, подсећа Мустеданагић, били су: *Бој и моје право*, односно *Бој ми је прва нада*. „Персоналне екслибрисе“ поседовали су ликовни уметници, књижевници и други културни и јавни радници. Власници *book-plate*, односно *Buchsignerzeichen* били су, између осталих, Михајло Пупин, Миодраг Ибровац, Васа Стајић, Михајло С. Петров и многи други.

Веће интересовање за екслибрисе у бившој Југославији јавља се почетком шездесетих година XX века, а најпродуктивнији екслибриста је Андрушко Карољ из

¹ Л. Мустеданагић, *Прича о екслибрису* (Нови Сад: Музеј Војводине, 2011), 4.

² Л. Мустеданагић, *Нав. дело*, 22.

³ Исто, 24.

Сенте са израђених преко 4.300 књижних листића. У данашње, пиратско и дигитално време, када је могуће израдити вишедимензионалне, холограмске и анимирани екслибрисе, верни „чувари ватре“ екслибризма су Часлав Оцић, Богдан Т. Станојев, Растко Ђирић и Душан Салатић (*Екслибрис грушића Војводине*).

Каталог ауторке Лидије Мустеданагић доноси библиографију текстова о екслибрису, том изузетно занимљивом „жанру“. За потребе изложбене поставке, екслибриси су позајмљени из Библиотеке Матице српске, *Екслибрис грушића Београда*, *Балканкулти фондације*, као и од приватних колекционара.

Нови журнал, Њујорк

(Новый журнал)

Новый журнал год. 69, бр. 259. Главни редактор Марина Адамович. Њу-Йорк, 2010.

Овај угледни часопис покренут је у Њујорку 1942. године у издању Руске дијаспоре, и ове године обележава пуних седамдесет година излажења. У његовом настајању непосредно је учествовао Иван Буњин, уз осниваче Марка Алданова и Ивана Цетлина. Поред Ивана Буњина, за њега везујемо имена и других руских нобеловаца: А. Солжењицина, И. Бродског, као и имена прозних писаца, песника, филозофа, уметника и политичких радника В. Набокова, Г. Адамовича, Г. Иванова, Б. Зајцева, А. Толстоја, Н. Берберове, Г. Газданова и др. На страницама *Новой журнале* по први пут су били објављени, нашим читаоцима познати, *Тавни дрвореди* И. Буњина, делови из *Доктора Живата* Пастернака, *Приче са Колиме* В. Шаламова... Уз свесрдну помоћ овог часописа, својевремено је у оквиру Columbia University, New York, био основан познати Бахметевски архив. Данас се *Нови журнал* дистрибуира у Северној Америци, Европи, Јапану и Аустралији. Њега добијају сви важнији универзитети и библиотеке у свету.

Часопис објављује савремену књижевност Русије и руске дијаспоре, савремену руску поезију, необјављене радове класика руске књижевности, историјско-књижевне радове посвећене различитим аспектима културне и књижевне историје Русије и руске дијаспоре, укључујући велики број материјала архивске грађе, радове из теорије књижевности и руског језика, чланке, рецензије, интервјуе посвећене савременој руској књижевности, у том смислу опширне кварталне библиографске приказе.

Тематски 259. број часописа посвећен је руској емиграцији у Србији (Југославији). Изашао је у јуну 2010. уз материјалну подршку Фонда „Русский мир“, Русија, Фонда содействия кадетским корпусам им. Алексея

Йордана и Асоцијације руских племића у Америци (RNA), САД.

На првим страницама часописа читаоцима се обраћа А. В. Конузин, амбасадор Руске Федерације у Републици Србији, затим следи интервју с престолонаследником Србије и Југославије Александром II Карађорђевићем.

У тематском делу *Проза и поезија* читамо стихове Александра Петрова, Матије Бећковића, Дејане Николић, прозу Ирине Антанасијевић, „Приче народа света“, сећања Јевгенија Кожокина на Београд, сведочење о бомбардовању Београда 1999. године.

У сегменту *Сећања и документи* Александар А. Данилевски из свог истраживачког рада даје прилог о Михаилу Ивањикову, уз избор прозе Ивањикова, настале у Београду.

Најобимније поглавље у часопису посвећено је *Историји, култури и религији* руских емиграната у Србији. Прилог „Живот руских емиграната у Србији“ дао је, у више поглавља, Алексеј Арсењев из Новог Сада, један од најзначајнијих истраживача руске емиграције с почетка XX века; Ростислав Полчанинов пише о руској емиграцији у Сарајеву („Ми, Сарајлије“), који од 1951. године живи у САД; А. Б. Сергејевски даје прилог о руском соколству у Југославији; Несиба Палибрк-Сукић, „Руски споменици у Панчеву“. Зорислав Паунковић, историчар књижевности, књижевни критичар, преводилац, главни уредник часописа за руску културу и књижевност *Руски алманах* (излази у Београду), приложио је текст о Конгресу руских писаца и новинара који је у Београду одржан 1928. године.

Александар Петров даје приказ часописа за политику, културу и економију Русије, *Руски архив*, који је на српском језику у Београду излазио од 1928. до 1937.